

ELEMENTE CANONICE PRIVIND ORGANIZAREA ACTUALĂ A PASTORAȚIEI LA NIVEL URBAN ÎN COMPARAȚIE CU SITUAȚIA DIN CAPITALELE IMPERIULUI ROMAN (ROMA ȘI CONSTANTINOPOL, SEC. IV-V)*

DRD. ALEXANDRU LUKACS**

INTRODUCERE

Prin articolul de față îmi propun să evidențiez elementele canonice care se regăsesc în pastorația actuală a Bisericii Ortodoxe Române, comparându-le cu elementele canonice după care s-a organizat pastorația credincioșilor din cetățile Constantinopolului și a Romei, între secolele IV-V.

În scopul realizării celor propuse, voi examina articolele referitoare la parohie din Statutul Bisericii Ortodoxe Române¹, ele oferind cadrul canonic sub care se desfășoară pastorația în cuprinsul Patriarhiei Române, și de asemenea Canoanele Bisericii Ortodoxe², unde este cuprinsă organizarea și pastorația comunităților locale din cele două cetăți. De ajutor în cercetarea propusă îmi vor mai fi analizele canonice actuale despre pastorație³ și sursele patristice care completează și vin cu detalii asupra subiectului analizat.

Pastorația credincioșilor din zilele noastre a devenit foarte complexă datorită dezvoltării rapide pe care o străbate societatea, transpunând în oameni valorile după care

* Studiul a fost realizat sub coordonarea Pr. Conf. univ. dr. Patriciu-Dorin Vlaicu, care și-a dat avizul pentru publicare.

** Doctorand, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, lukacs_alexandru93@yahoo.com

¹ *** , *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008.

² Răzvan PERȘA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, Vol. I, Basilica, București, 2018. Răzvan PERȘA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Sinoadelor Locale*, Vol. II, Basilica, București, 2018. Răzvan PERȘA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele Întregitoare și Prescripții Canonice*, Vol. III, Basilica, București, 2018.

³ Valer BEL, *Misiune, Parohie, Pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Ediția a II-a, Renașterea, Cluj-Napoca, 2006. Gheorghios D. METALLINOS, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, Deisis, Sibiu, 2004. Emilianos TIMIDIAS, *Preot, parohie înnoire: noțiuni și orientări pentru teologia și practica pastorală*, trad. Paul Brusanowski, Sophia, București, 2001.

se ghidează, de multe ori acestea fiind contradictorii cu valorile evanghelice. Pentru a reveni la o stare de normalitate harică în societate, pastorația de astăzi se poate folosi de modelele pe care istoria le-a lăsat în desfășurarea misiunii sale, reinterpretându-le pentru vremurile noastre. Ecclesiastul amintește că „Ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare” (Ecc, 1,9), citat din care se înțelege că, deși timpurile sunt diferite, problemele oamenilor au aceeași sursă, și anume patimile prin care omul se desparte de Dumnezeu. Scoaterea în evidență, din punct de vedere canonic și istoric, a modului în care s-a desfășurat pastorația în cele două cetăți amintite aduce un plus prin faptul că ne arată cum a răspuns Biserica nevoilor credincioșilor, care în esență sunt aceleași, deși timpurile sunt diferite. Părintele George Florovsky subliniază necesitatea de a observa modul în care Biserica a păstorit credincioșii de-a lungul secolelor, afirmând că istoria Bisericii este un timp în care Dumnezeu se întâlnește cu oamenii, conducându-i prin Duhul Sfânt către împărăția lui Dumnezeu⁴. Așadar, scopul pentru care comparăm elementele canonice ale pastorației dintre cele două epoci istorice, are rolul de a arăta modul în care pastorația s-a folosit de toate elementele pe care le are la dispoziție, precum Scriptura, Sfintele Canoane, Dreptul, Istoria, Știința etc, pentru a organiza misiunea Bisericii, generând exemple până în zilele noastre.

DEFINIREA PASTORAȚIEI

Înainte de a analiza elementele canonice după care s-a organizat și se organizează pastorația, trebuie să vedem ce sunt aceste elemente și cum se definesc.

Pastorația oamenilor a început odată cu crearea primilor oameni, având scopul de a-l îndumnezei pe om. Adam și Eva, pentru a se ridica la asemănarea cu Dumnezeu, aveau nevoie să respecte porunca dată de Dumnezeu de a nu mânca din pomul cunoștinței binelui și răului⁵. Porunca avea un scop pedagogic de a-i călăuzi pe cei doi oameni, și prin ei pe toată omenirea, spre a învăța, conform Sfântului Maxim Mărturisitor, cum să folosească rațional toată creația iar mai apoi să contemple Dumnezeirea într-o creștere infinită prin har. Căderea oamenilor a produs însă o despărțitură între om și Dumnezeu, care s-a lărgit din ce în ce mai mult, astfel încât Dumnezeu a trebuit să găsească noi metode pentru a-l îndrepta pe om. În Vechiul Testament, pedagogia lui Dumnezeu a constatat în legi, dispoziții, pedepse, în alegerea anumitor oameni precum Avraam și Moise, regi asemenea lui David și Solomon, Prooroci precum Isaia și Ieremie, pentru a-l îndrepta pe om și a-l repune pe calea ce-a dreptă. Pedagogia lui Dumnezeu cuprindea fiecare aspect al vieții personale, acest lucru însemnând că toată viața omului trebuie să fie închinată lui Dumnezeu. În Noul Testament, Dumnezeu călăuzește poporul prin însuși Fiul Lui, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, care este învățătorul a tot binele prin excelență deoarece din însăși persoana Sa decurge învăța-

⁴ George FLOROVSKY, *Biblie, Biserică, Tradiție*, trad. Radu Teodorescu, Reîntregirea, Timișoara, 2006, pp. 50-52.

⁵ (Facere 2, 16-17).

tura. Pedagogia lui Hristos s-a desfășurat pe toate planurile omenești posibile transmitându-se celorlalți prin exemplul personal, minuni, învățătură, pilde, fiecare după cât a putut cuprinde. După înălțarea lui Hristos și pogorârea Duhului Sfânt, pastorația se face prin Biserică, aceasta fiind călăuzită de Duhul Sfânt, și despre care Hristos a spus că va învăța toate și le va aduce aminte tuturor de toate cele pe care Hristos le-a spus și Le-a făcut⁶. Biserica a rânduit, astfel, în adunările ei, anumite norme după care oamenii și preoții trebuie să se ghideze pentru a nu ieși din comuniunea cu Dumnezeu. Aceste norme s-au dezvoltat și schimbat de-a lungul timpului în funcție de necesități și timpurile prin care trecea societatea.

Între secolele IV-V, cetățile Romei și Constantinopol se bazau în pastorația lor pe Sfânta Scriptură, corpusul Latin și Grec al părinților de până atunci, unde se găsesc autori precum Ignatie Teoforul, Irineu de Lyon, Clement Alexadrinul ș.a.m.d, toate scrierile conținând norme de viață, experiența Bisericii din cele trei secole și episcopii, preoții, diaconi, laicii care, prin viața și scrierilor lor sau adunați în sinoade ecumenice ori locale, începând cu secolul IV, au determinat noi reguli de pastorație după care Biserica să se organizeze.

În zilele noastre, putem spune că pastorația a ajuns la maturitatea ei, datorită faptului că modul de organizare al acesteia se face după norme clare, provenite din experiența milenară a Bisericii. În Dicționarul de Teologie Ortodoxă, cuvântul *pastorație* primește următoarea semnificație: „*Lucrarea Sfântă a preoției slujitoare de a îndruma, conduce și hrăni spiritual, prin cuvântul Evangheliei sau Euharistic, pe credincioșii aflați în turma cuvântătoare a Bisericii lui Hristos*”⁷. Ea se realizează în mediul urban și rural ținându-se cont de vârsta persoanelor, de gen și de condițiile social-umane. De asemenea, Arhimandritul Melchisedec Ștefănescu definește pastorația ca fiind regulile și normele pe care preoții trebuie să le respecte în slujirea parohială pentru a conduce oamenii spre mântuire⁸. Ținând cont de expunerea și definițiile enunțate, putem afirma că pastorația înseamnă totalitatea acțiunilor pe care un preot le desfășoară în comunitatea sa, statornicite după un model creat de o autoritate eclezială, în vedea conducerii poporului lui Dumnezeu către mântuire.

ELEMENTE CANONICE PRIVIND PASTORAȚIA CREDINCIOȘILOR DIN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ LA NIVEL URBAN

Prin Statutul pentru organizare a Bisericii Ortodoxe și articolele referitoare la parohie din interiorul său, Biserica a statornicit principalele elemente pastorale, după care preoții din mediile urbane și rurale se pot orienta, cu scopul de a-și îndeplini îndatoririle pastorale. Ele sunt o sinteză a principalelor porunci din Evanghelie și a tradiției canonice milenare. Articolele referitoare la drepturile și îndatoririle credin-

⁶ Ioan 14, 26.

⁷ Ștefan BUGHIU, Ioan TULCAN (coord.), *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Basilica, București, 2019, pp. 669.

⁸ Ștefănescu MELCHISEDEC, *Teologia Pastorală*, Doxologia, Iași, 2011, p. 51.

cioșilor acoperă necesarul spiritual al omului, pentru a se putea dezvolta în armonie cu principiile evanghelice și totodată le facilitează punerea în valoare a talanților primiți de la Dumnezeu. Cu toate că succesul în pastorație nu poate fi garantat de aplicarea tuturor recomandărilor pastorale din statut, deoarece omul are libertatea de a primi sau respinge credința creștină, totuși o implementare serioasă a cât mai multor articole conținând acțiuni concrete de misiune și cunoaștere a credinței, poate conduce la atragerea persoanelor către biserică și la un succes în formarea unei comunități puternic convertită la creștinism.

Articolul 45⁹ din Statutul Bisericii Ortodoxe, prin conținutul lui, relevă faptul că apartenența la Biserica Ortodoxă nu se poate face decât prin asumarea unei vieți în concordanță cu poruncile evanghelice și prin participarea la Sfintele Taine. Pastorația Bisericii Ortodoxe de astăzi este îndreptată pentru a conștientiza credincioșii față de aceste îndatoriri. Prin conștientizarea îndatoririlor spirituale avute oamenii încep să se zidească ca persoane duhovnicești și totodată participă la întărirea trupului lui Hristos în lume.

Pentru marea majoritate a oamenilor însă, preocuparea de a participa la viața religioasă a dispărut aproape în totalitate. Readucerea lor în Biserică este o preocupare constantă a Bisericii de pe întreg teritoriul Patriarhiei Ortodoxe. În cei treizeci de ani de la eliberarea de sub regimul comunist, care a afectat puternic viața eclezială, administrativă și misionară a Bisericii, Biserica a adoptat mai multe strategii pastorale pentru a reînvia viața și conștiința bisericească. Aceste strategii sunt: gestionarea memoriei comunismului de către Biserica Ortodoxă, reorganizarea administrativă, atitudinea față de stat, construirea de noi lăcașuri de cult și așezăminte bisericești, finanțarea activităților bisericești, activitatea filantropică, educația religioasă, cano-nizări, mass-media ortodoxă, pelerinaje și procesiuni, momente jubiliare și festive, dialogul ecumenic, relațiile inter ortodoxe, constituirea de asociații și fundații creștin-ortodoxe, măsuri și metode de apărare a dreptei credințe, probleme ale lumii contemporane¹⁰. Toate elementele enunțate se străduiesc să dea și astăzi un tonus vieții Bisericești, antrenând credincioși în diverse activități și manifestări menite să le sporească credința și implicarea lor în Biserică.

Cu toate acestea, măsurile menite să readucă populația pe calea Bisericii arată că nu s-a atins potențialul maxim al pastorației în orașe, statisticile arătând că Biserica Ortodoxă Română a pierdut între anii 1991 și 2011 aproximativ 3 milioane de cre-

⁹ Art 45: „Credincioșii parohiei au următoarele drepturi: de a beneficia de asistență religioasă, de a alege și a fi aleși în organismele parohiale, de a beneficia de ajutor filantropic după posibilități; și îndatoriri: de a susține, întări și mărturisi credința Bisericii Ortodoxe; de a viețui potrivit învățaturii de credință ortodoxă; de a participa la sfintele slujbe; de a se împărtăși cu Sfintele Taine; de a împlini faptele milei creștine; de a întreține și a ajuta Biserica și pe slujitorii ei.” *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008, pp. 38.

¹⁰ Florin STAN, *Cercetare și strategie misionar-pastorală în Biserica Ortodoxă Română contemporană*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019, pp. 6-7.

dincioși¹¹. Aprofundând cauzele care au condus la această situație, putem constata că au lipsit șase elemente principale din pastorație: viața neconcordantă a preotului, lipsa unui program liturgic asumat, lipsa catehezei și a unor programe de implicare a credincioșilor în activitățile bisericești, imposibilitatea persoanei de a se acomoda credinței creștine ori standardelor preotului, probleme din interiorul comunității, lipsa unei comunități de sprijin care să dea sentimentul de apartenență. Din exemplele enunțate se poate observa accentul ce cade pe relația dintre preot și mirean, dar și pe implicarea și încadrarea lui în cadrul Bisericii. Omul de astăzi are nevoie atât de o relație sănătoasă cu comunitatea din care face parte, cât și de posibilități prin care să se manifeste.

Personal, doresc să atrag atenția asupra unui alt aspect enunțat în paragrafele anterioare, și anume asupra comunității creștine. Articolul 43 definește parohia ca fiind o comunitate, lucru din care putem extrage că, în parohie, pastorația are scopul de a forma o comunitate unită, care să se împărtășească de harul lui Hristos prin tainele și ierurgiile Bisericii, avându-L în fiecare activitate desfășurată pe Hristos în centru. Puterea ei stă în unirea tuturor cu Hristos și în respectarea rânduielilor de viață creștine. Cu toate că avem acest ideal, el este foarte puțin abordat și pus în practică în comunitățile de astăzi. Este foarte greu să găsești astăzi o Biserică cu o comunitate în care poți intra ușor și să fi integrat. Alăturarea omului într-un grup cu aceleași idealuri creștine este dorința lui Hristos ca toți să fie una (In 17,3).

Desigur, conștientizarea și asumarea drepturilor nu se face numai prin lucrarea preotului, ci și prin asumarea vieții creștine de către laici. În primul mileniu, Biserica, prin canoane¹², a accentuat de mai multe ori necesitatea asumării vieții ecleziale deopotrivă de către preoți și mireni. De exemplu, canonul 80 al Sinodului VI Ecumenic nuanțează necesitatea asumării unui program eclezial:

„Dacă un episcop, preot, diacon sau cineva dintre cei înregistrați în cler, sau un laic nu ar avea vreo necesitate gravă sau vreo chestiune dificilă, încât să lipsească de la biserica lui pentru mai mult timp, petrecând în oraș, nu ar merge trei duminici, în trei săptămâni [la biserică], dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie exclus de la comuniune” (Can 80, IV EC)¹³.

După cum am arătat, pastorația Bisericii este să îi conștientizeze pe credincioși asupra drepturilor și îndatoririlor avute. Îndatoririle lor sunt cuprinse în viața liturgică și morală, iar drepturile, în principal, în implicarea lor în cadrul Bisericii. Dacă aprofundăm metodele pastorale din viața liturgică, vom putea găsi nenumărate momente prin care putem face pastorație. De exemplu textele liturgice sunt o bogată sursă de învățământ pastoral. Prin ele, omul poate învăța binele și răul în vederea să-

¹¹ *** , *Ce ne spune recensământul din 2011 despre religie?*, Institutul Național de Statistică România, București, 2013, pp. 4-5.

¹² Can 8,9 Ap; 66 Trulan; 2 Ant; 3, 13 Tim.

¹³ Răzvan PERȘA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, Vol. I, pp. 319.

vârșirii binelui. De asemenea, textele îl învață despre adâncimea sărbătorilor sau a zilei liturgice în care se află. Omul este chemat să împlinească ceea ce se săvârșește în slujbe, prin faptă și cuvânt. A nu se înțelege că trebuie să împlinească faptic răstignirea sau alte evenimente dure ale economiei mântuirii, dar el trebuie să își răstignească patimile, dând toată viața sa lui Dumnezeu. Vreau să atrag atenția însă asupra unui aspect important al vieții liturgice urbane și nu numai, și anume asupra săvârșirii incomplete a slujbelor sau oficializarea lor într-un mod necorespunzător față de demnitatea cuvenită. Uneori, din dorința preotului sau a oamenilor de a termina mai repede, ori dintr-o neglijare a rânduiei liturgice, Sfintele Taine și Ierurgiile sunt făcute pe sărite, omițându-se părți din slujbe. Asemenea lucruri există în aproape fiecare parohie urbană sau de sat, iar posibilitatea îndreptării acestui lucru este foarte puțin probabilă. Situația aceasta afectează deopotrivă preoții și credincioșii, cei dintâi neîmplinind slujba lor bisericească, iar cei din urmă neputând să cunoască și să trăiască deplin slujbele. Nu poate exista o dorință a oamenilor de a veni la Biserică, dacă slujbele în săvârșirea lor sunt tăiate și săvârșite fără o mare râvnă și atenție. Starețul Efrem al mănăstirii Vatoped menționează, într-una dintre conferințele ținute, că preotul este responsabil de harul pe care oamenii îl primesc și îl simt la slujbă. Preotul este cel care primește prima dată harul, iar mai apoi îl oferă fiecărui om.

Concluzionând acest subcapitol, afirm că pe de o parte preoții trebuie să își însușească rolul întreitei slujiri preoțești și anume latura învățătoarească, sfințitoare și pastoral-misionară conform articolului 50, iar pe de altă parte credincioșii trebuie să răspundă cu râvnă chemării lui Dumnezeu, adâncindu-se în viața duhovnicească și cunoașterea tainelor credinței.

PASTORAȚIA ÎN CELE DOUĂ CETĂȚI – PRINCIPII GENERALE

Am denumit prin principii generale ale pastorației o serie de reguli desprinse din Canoanele Bisericii, după care Biserica se ghida pentru a realiza o misiune cât mai activă. Aceste principii sunt în număr de cinci și se referă la persoana episcopului și a preotului, care sunt principalii piloni de unde pornește pastorația.

Pastorația începea în Biserică, pornind de la asumarea rolului de păstor de către ierarh și de către preot. Dorința de a face tot posibilul ca turma lui Dumnezeu să se mântuiască este pilonul principal de la care s-a pornit pastorația în cele două orașe. Canonul 36 Apostolic afirmă că Episcopii și preoții acelor vremuri, care nu își asumau purtarea de grijă asupra poporului încredințat, erau afurișiți, adică scoși de la slujire și comuniunea cu Sfintele Taine¹⁴. Asumarea rolului de păstor era de o necesi-

¹⁴ „Dacă cineva, fiind hirotonit episcop, nu ar accepta slujirea și purtarea de grijă a poporului care i-a fost încredințată, acesta să fie afurisit până când ar accepta. Tot așa și preotul, și diaconul. Dar dacă, după ce a mers, nu a fost acceptat, nu din voința lui, ci din cauza rău tății poporului, acesta să fie totuși episcop, iar clerul acelei cetăți să fie afurisit, căci nu s-au făcut învățători ai unui asemenea popor nesupus” - Can. 36 Ap., cf. Răzvan PERȘA, *Canoanele Sinoadelor Apostolice. Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, Basilica, București, 2018, p. 117.

tate foarte mare pentru pastorație, deoarece un episcop sau un preot care nu își asuma rolul putea conduce turma credincioșilor către erezii sau alte păcate.

Al doilea principiu este acela că Episcopul era căpetenia eparhiei în toate privințele, conform canonului 41 Apostolic¹⁵. Pastorația pornea de la episcop, acesta fiind un model pentru toți care făceau parte din cler.

Al treilea principiu se referă la faptul că fiecare act liturgic sau pastoral trebuie să fie făcut sub ascultarea episcopului¹⁶. Este specific organizării bisericești din secolele primare ca îndatoririle pastorale și sacerdotale să se desfășoare într-o dependență strictă de episcop. Ioan Flocă, în comentariul său, spune că acest canon trebuie înțeles în accepțiunea canonului 34 apostolic, unde se specifică că episcopii sunt obligați să nu săvârșească nimic important fără aprobarea și înștiințarea întâistătătorului lor, la fel și preoții să nu săvârșească nimic fără aprobarea episcopului¹⁷.

Al patrulea principiu se naște din canonul 34¹⁸ apostolic și se referă la colegialitatea preoților și a diaconilor. La fel cum episcopii desfășoară activitatea lor într-o colegialitate și preoții erau chemați să facă același lucru. De asemenea, așa cum episcopii își desfășurau activitatea într-o lucrare comună și preoții au fost chemați să aibă aceeași rânduială. Nu încapă îndoială că comuniunea dintre preoți era una foarte strânsă în perioada secolelor III-IV.

Al cincelea principiu este pastorația prin viața sfântă a preotului. Modelele au constituit și constituie cel mai bun mod de a transmite credința creștină, deoarece învățătura se reflectă în viața persoanei. De aceea, nu oricine putea să devină un preot în cele două cetăți. Canonul 2 al Sinodului I Ecumenic a condiționat intrarea în cler de o perioadă lungă de cercetare după botez, tocmai pentru a se asigura de viața statornică în bine a candidatului. Modul de viață sfântă nu se termina odată cu acordarea către preoție, ci el trebuia să continue și după hirotonia persoanei ca preot. Același canon 2 al Sinodului I Ecumenic afirmă că, dacă după trecerea timpului ar fi descoperită vreo nelegiuire sufletească cu privire la persoana preotului și s-ar do-

¹⁵ „Poruncim ca episcopul să aibă putere asupra bunurilor Bisericii, căci, dacă trebuie să i se încredințeze sufletele valoroase ale oamenilor, cu atât mai mult ar trebui să poruncească în privința banilor, ca toate să fie administrate după puterea sa și să fie oferite nevoiașilor prin preoții și diaconii cu frica lui Dumnezeu și cu toată evlavia. Dar dacă ar avea nevoie, atunci să se împărtășească și el de cele de care are nevoie pentru necesitățile sale constrângătoare și pentru cele ale fraților primiți ca oaspeți, ca aceștia să nu fie în nădăjdie de fel lipsiți. Căd legea lui Dumnezeu a rânduit ca cei care stau la altar să se hrănească de la altar, fiindcă nici soldatul nu poartă arme împotriva dușmanilor din soldele proprii”, Răzvan PERȘA, „Canoanele Sinoadelor Apostolice...”, p. 119-120.

¹⁶ Principiul acesta se reflectă în *can 39 ap*: „Preoții și diaconii să nu săvârșească nimic fără voința episcopului lui, căci acesta este cel căruia i s-a încredințat poporul Domnului și cel de la care va fi cerută socoteală pentru sufletele lor.” Răzvan PERȘA, „Canoanele Sinoadelor Apostolice...”, p. 118.

¹⁷ Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, Sibiu, 1990, pp. 32.

¹⁸ „Episcopii fiecărui neam trebuie să-l cunoască pe cel dintâi din tre ei și să-l considere drept căpetenie și să nu facă nicicum ceva deo sebit fără voința aceluia. Dar fiecare să facă numai acele lucruri care aparțin parohiei lui și ținuturilor de sub ea. Dar nici acela să nu facă ceva fără voința tuturor, căci astfel va fi bună înțelegere și va fi slăvit Dumnezeu prin Domnul, în Duhul Sfânt, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt”, cf. Răzvan PERȘA, „Canoanele Sinoadelor Apostolice...”, p. 116

vedi aceasta de către doi sau trei martori, acela să înceteze de a fi în cler. Mai există o rațiune pastorală pentru care preoții trebuia să aibă o viață model, care se găsește în canonul 8 Apostolic. El spune că nu poate fi făcut un preot imediat după botez, deoarece încă nu și-a arătat experiența duhovnicească. Cel care nu și-a arătat experiența duhovnicească nu putea fi un învățător bun pentru ceilalți. Din impedimentele la preoție putem de asemenea să vedem modul în care se exercita pastorația. De exemplu, în canonul 5 al Sinodului I Ecumenic este interzis unui preot să își alunge soția pe motiv de evlavie, iar dacă ar stărui să se afurisească și apoi să se caterisească. De asemenea, canonul 1 al Sinodului I Ecumenic interzice intrarea în cler a celor ce s-au castrat sau scoaterea din preoție a celor ce s-au castrat. Preotul trebuia să fie un exemplu de echilibru, iar printr-o pietate exagerată și o înțelegere greșită a credinței, putea compromite comunitatea creștină.

PASTORAȚIA ÎN CETATEA ROMEI

Voi începe cercetarea modului în care s-a realizat pastorația în cetatea Romei, pornind de la Sfântul Marcellus, episcopul Romei între anii 308-309. Timp de șapte ani de la perioada enunțată (308-309), scaunul episcopal din Roma a fost vacant din cauza persecuției desfășurate de Dioclețian¹⁹. De asemenea, pentru că între secolele IV-V au păstorit 24 de episcopi în cetatea Romei, materialul de studiat depășește limitele unui studiu științific, astfel că mă voi rezuma la liniile principale de pastorație pe care episcopii din Roma le-au adoptat, date extrase din documentul *Liber Pontificalis*, detaliind modul de pastorație cu exemple, după caz.

Între cele două secole examinate se poate constata că pastorația a fost îndreptată către mai multe categorii de persoane. Astfel, avem pastorația celor care doreau să se convertească la religia creștină, pastorația care cuprindea persoanele eretice, desprinse din credința ortodoxă, pastorația credincioșilor din toate categoriile sociale care aveau nevoie să fie învățați credința și să aibă o pocăință permanentă. Nu în ultimul rând, pastorația a fost îndreptată și către clerici, formându-i pe aceștia în misiunea încredințată.

O pastorație îndreptată către cei care veneau la credința creștină și către propovăduirea pocăinței a făcut Episcopul Marcellus. Acesta, constatând dezorganizarea creată de persecuții în cetatea Romei, a dorit să reînvie misiunea Bisericii, fondând astfel 25 de parohii în cartierele orașului, hirotonind 25 de preoți și doi diaconi. Aceste comunități create s-au numit fie parohii, fie diocenze, scopul principal al lor fiind de a pregăti viitori candidați la botez, precum și penitența creștinilor²⁰. Pregătirea candidaților la botez și impunerea penitenței au fost două dintre cele mai folosite metode de pastorație în primele șase veacuri creștine, deoarece se pune foarte mult accent pe

¹⁹ James T. SHOTWELL (ed.), *Liber pontificalis, The Book Of The Popes. To The Pontificate of Gregory I*, Columbia University Press, New Work, 1916, p. 37.

²⁰ James T. SHOTWELL (ed.), *Liber pontificalis...*, p. 38. Mai multe detalii despre cele 25 de parohii recomand a se vedea: Top of Form.

pregătirea viitorilor creștini și pocăința creștinului pentru a duce o viață în Sfințenie. Pocăința pe care trebuiau să o arate atât cei care se pregăteau pentru încreștinare, cât și cei care erau deja botezați, depindea de accederea la viața liturgică a Bisericii. În cuprinsul canoanelor apostolice și celor 4 Sinoade Ecumenice putem constata sancțiunile dure pe care le primeau cei ce ieșeau de rânduiala statornicită de Biserică, fiind scoși de la comuniune, excomunicați, caterisiți. Acest lucru arată seriozitatea credinței creștine, care își dorea să înlăture din fașă orice extindere a răului, oprindu-l încă de la început.

Datorită scrierilor din primele trei secole, ne putem face o idee mult mai clară despre ce însemna pregătirea de botez și pocăința la începutul secolului IV în Roma. De exemplu, cel care dorea să se convertească la religia creștină, avea un dialog preliminar cu un delegat al Bisericii despre serviciul său, despre viața pe care o ducea. Apoi, pe parcursul a mai multor întâlniri, catehumenul era introdus în tainele credinței și în viața duhovnicească de către preot, diacon sau un garant. După ce acesta făcea dovadă de dobândirea unei trăiri virtuoză și de însușirea credinței, putea fi botezat. Învățătura pe care o primeau păgânii era îndreptată îndeosebi spre recunoașterea lui Dumnezeu, pe care ei îl venerau fără să îl cunoască (Fapte 17,23-24), și spre schimbarea totală a modului de viață²¹. Îndeosebi, cei proveniți din religiile păgâne înțelegeau foarte greu învățătura Bisericii, deseori intrând în polemici cu creștinii. Mărturiile unor sfinți, precum Irineu de Lyon, ne vorbesc că propovăduirea iertării păcatelor, chemarea iubitoare a lui Dumnezeu, judecata din urmă, erau cuvintele care îi atrăgeau la creștinism pe păgânii buni la inimă din secolele III-IV²². Pentru a facilita trecerea mai ușoară la creștinism, pe parcursul celor două secole Biserica din Roma a început să pună unele sărbători în zilele de praznic păgâne.

Pocăința pentru fiecare categorie de oameni însemna ceva diferit. Pentru romanii cu funcții înalte care se converteau, pocăința este foarte probabil să fii constat în ajutorarea celor sărmani, oferirea de ajutor celor bolnavi, construirea unui cămin pentru cei orfani etc. Pentru romanii proveniți dintre păgânii aparținând clasei mijlocii, pocăința însemna renunțarea la jocuri specifice societății, renunțarea la viață imorală, la credințele păgâne. Fondarea a 25 de parohii este prima organizare pastorală din creștinătatea ortodoxă, făcută la un nivel mare într-un oraș, având un anumit scop și rânduială. Ea arată seriozitatea pe care Ierarhia din Roma o avea vizavi de credința creștină.

Pastorația persoanelor eretice aflate în oraș a fost făcută în diferite moduri, în funcție de învățăturile greșite pe care gruparea din care făceau parte le susținea. În general, ereticii care se găseau în oraș erau tratați destul de sever. Uitându-ne în literatura patristică, vom putea observa această linie de severitate în mai multe părți ale creștinătății. De exemplu, Irineu de Lyon vorbește despre ereticul Cedron care a

²¹ Paul GAVRILYUK, *Cateheză și catehumenat în primele cinci veacuri ale Bisericii*, Doxologia, Iași, 2018, pp. 35-36.

²² Ilarion FELEA, *Pocăința, studiu de documentare teologică și psihologică*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1939, p. 94.

fost prins că învață învățăături străine și obligat să facă exomologeză, dar el fiind nehotărât între ortodoxie și erezie este dat afară din Biserică. Episcopul Eusebius, care a urmat după Papa Marcellus, a descoperit foarte mulți eretici în oraș, pe care a încercat să îi reconcilieze, iar cei care se întorceau era reprimiți prin punerea mâinilor. Papa Silvestru (311-314) a avut o atitudine diferită față de predecesorii săi. Acesta a dat o hotărâre prin care oricine venea în credința creștină putea fi botezat și miruns doar de către episcop, evitându-se orice îndoială despre autenticitatea întoarcerii ereticilor la credință. Papa Siricius (384-399) a dat decrete cu diferite dispoziții despre cum să se ferească de eretici și cum să îi combată. Acesta a exilat în mănăstiri pe toți manihei din oraș pe care i-a găsit, neadmițându-le intrarea la comuniunea euharistică. Dintre manihei, cei care se întorceau la credință, trebuiau să facă pocăință în fiecare zi a vieții lor în mănăstire, nepermițându-li-se comuniunea decât după mulți ani²³. Papa Innocent (401-417), la fel ca și Siricius, a exilat pe eretici în mănăstiri.

Observăm că pastorația cu privire la persoanele eretice a fost una destul de dură, de multe ori ei fiind exilați din oraș. Necesitatea unei astfel de practici în perioada secolelor III-IV este justificată de o dorință puternică din partea împăraților și a papei de a menține o credință curată. Este interesant de urmărit înțelepciunea Bisericii în pastorația acestor persoane, în unele cazuri ea permițând mai ușor iertarea, iar altelei oferind-o cu mare greutate.

O categorie aparte de lucruri care pregăteau pastorația se întâmpla înainte de hirotonia propriu-zisă a unui episcop sau preot. În funcție de ani și perioadă, existau anumite etape de parcurs până să se poată accede către această treaptă. Papa Eusebiu, de exemplu, a dat un decret în care a statornicit ca oricine dorește să avanseze la treapta de preot sau ierarh în Biserică, trebuie, în primul rând, să fie cititor până la 30 de ani, următoarea etapă era de a fi exorcist 30 de zile, apoi un acolit 5 ani, un subdiacon 5 ani, diaconi 7 ani, preot 3 ani, trebuind să fie soțul unei singure soții, având o mărturie bună din interiorul familiei și exteriorul ei²⁴. Un alt decret autentic al lui Papa Zosimus din anul 418 menționează etapele avansării la treapta de preot și ierarh. Un bărbat dedicat Bisericii trebuie să rămână cititor 20 de ani în Biserică. Dacă un adult a intrat în cler, el trebuie să servească ca cititor și exorcist timp de cinci ani. După, trebuie să fie acolit și subdiacon patru ani și diacon alți cinci. Putea fi ridicat la treapta de episcop doar dacă a fost căsătorit o singură dată și nu a fost niciodată penitent. Papa Zosimus a hirotonit 42 de preoți și 27 de diaconi în diferite timpuri ale orașului Roma și 65 de episcopi în diverse locuri²⁵.

Pregătirea și etapele premergătoare preoției erau mult mai complexe în perioada primară. Viitorul preot trecea prin toate etapele ale clerului inferior, ceea ce îi conferea o experiență duhovnicească și de viață care îl ajuta mult în pastorație. Faptul că

²³ James T. SHOTWELL (ed.), *Liber pontificallis...*, p. 44.

²⁴ James T. SHOTWELL (ed.), *Liber pontificallis...*, pp. 41-72.

²⁵ James T. SHOTWELL (ed.), *Liber pontificallis...*, pp. 46.

etapele durau atât de mult nu putea fi decât în avantajul Bisericii, căci astfel se putea statornici o viață duhovnicească.

PASTORAȚIA ÎN CETATEA CONSTANTINOPOLULUI

Constantinopolul a fost o capitală care între secolele III-IV a găzduit pe scaunul Carhiiepiscopal și patriarhal numeroși Sfinți pe care Biserica îi prăznuiește până în ziua de astăzi. Aceștia au implementat și au lăsat opere vaste, din care se pot extrage exemple pastorale, dintre care cele mai importante sunt ale Sfântului Ioan Gură de Aur.

În Constantinopol, pastorația a avut în linii mari aceleași provocări ca și în orașul Romei, păstorii din Roma trebuind să găsească modalități de integrare în Biserică a noilor convertiți, să facă misiune, să păzească poporul de erezii. Ceea ce a fost mai dezvoltat ca pastorație în orașul Constantinopol a fost filantropia, oratoria și manifestările publice. Despre filantropie și manifestările publice doresc să tratez în rândurile următoare.

În ceea ce privește instituțiile ecleziale de binefacere, acestea se regăseau din plin în Constantinopol, mai mult decât în oricare alt oraș al Imperiului, fiind destul de bine organizate. Acestea se găseau de obicei în proximitatea Bisericilor și a mănăstirilor.

În Constantinopol, Sfântul Ioan Gură de Aur a fondat mai multe spitale, la conducerea cărora slujeau preoți sau persoane abilitate din acest domeniu. Prin construirea lor a acoperit nevoile de îngrijire a multor persoane, deoarece calamitățile naturale, luptele politice și războaiele lăsau foarte multe răni în urmă ²⁶. Sfântul Marican, de asemenea, a construit un spital²⁷.

Pe lângă spitalele construite mai existau și case pentru oamenii aflați în diferite nevoi speciale, denumite *xenon*. Astfel, Simeon Metafrastul povestește o întâmplare în care un cetățean cu funcție mare din Constantinopol a fost exilat la Thesalonic, soția acestuia găsimd un sprijin în Sfântul Ioan Gură de Aur care a găzduit-o în *xenonul* unei Bisericii. Tot la îndemnul sfântului, un patrician și-a donat averea *xenonunlui* Bisericii. Simțul ospitalității, care a fost dezvoltat în vremea sfântului, îi cuprindea pe străini, pelerini, provinciali, oaspeți, toți deopotrivă beneficiind de *xenonurile* din Biserici. Biograful său, Paladie, menționează că în capitală aproape toți oamenii întâlniți erau *xenodochoi*, adică persoane găzduite în aceste case.

Cazarea oamenilor veniți din provincii, a vizitatorilor și pelerinilor care ajungeau în capitală sau mergeau către altă cetate, fie cu probleme personale ori în scopuri religioase ajuta foarte mult, deoarece aproape toți erau săraci sau făceau parte din categoria medie, fiindu-le împovăraător din punct de vedere financiar să călătorească. Hrana și găzduirea primite în *xenonuri* era mană cerească pentru ei.

Din punct de vedere cronologic, cronicarul anonim Teodor Scutariotul amintește într-o scriere de-a sa că multe *xenonuri* au apărut odată ce demnitarii Romani s-au

²⁶ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 228-229.

²⁷ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 284-285.

stabilit în acest oraș la ridicarea lui la rang de capitală, la conducerea cărora erau oameni ai Bisericii.²⁸ Primul *xenon* cunoscut cu această denumire în Constantinopol a fost fondat de către Sfântul Marcian.

Xenonurile erau conduse de către un *xenodochos*, numit de obicei de către episcopul locului. În fruntea *xenonurilor* doar curtea imperială sau fondatorul instituției mai puteau numi oameni. Dacă un episcop nu delega pe nimeni în administrarea *xenonului*, conducerea unității cădea în sarcina directă a sa²⁹. Canonul 41 Apostolic menționează ca prima însărcinare a episcopului de a delega persoane responsabile de instituțiile filantropice³⁰.

Ioan Zonaras și Theodor Balsamon spun că în canonul 8 de la Calcedon, cei care administrau aceste instituții filantropice trebuiau să fie neapărat supuși Bisericii³¹.

O altă categorie de instituții ecleziale de binefacere erau căminele pentru bătrâni, denumite *gerocomeia*. Cea mai veche instituție de acest fel din Constantinopol se găsea în *Psamathia* (regiune aflată la extremitatea vestică a Constantinopolului), existența ei fiind datată din secolul al IV-lea. Pseudo-Codinos afirmă că acest cămin de bătrâni a fost construit de Împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, alături de un palat și o Biserică³². Directorul unei astfel de instituții era o persoană foarte bine pregătită și respectată, capabilă să devină în viitor un patrician, episcop sau chiar patriarh. Un astfel de caz, în care directorul unei astfel de instituții a devenit Patriarh, s-a petrecut în căminul de bătrâni al patricianului Dexiocrates din vremea lui Teodosie al II-lea (408-450)³³.

O a treia categorie de instituții erau așezămintele pentru săraci denumite *ptochion* sau *ptochotropheion*. Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă într-o predică, la scurt timp după ce a fost investit ca patriarh (26 Februarie 398), că în Constantinopol nu existau mai mult de 50.000 de săraci. El a făcut apel la populația creștină care atunci număra aproximativ 100.000 de suflete, pentru a-i ajuta. Astfel, au fost construite case în Constantinopol pentru ei, aflate lângă Biserici sau mănăstiri³⁴. În ele erau ajutați în special săracii care nu puteau munci datorită unor boli a bătrâneților, sau a unor

²⁸ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 258-259.

²⁹ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 294.

³⁰ „Poruncim ca episcopul să aibă putere asupra bunurilor Bisericii, căci, dacă trebuie să i se încredințeze sufletele valoroase ale oamenilor, cu atât mai mult ar trebui să poruncească în privința banilor, ca toate să fie administrate după puterea sa și să fie oferite nevoiașilor prin preoții și diaconii cu frica lui Dumnezeu și cu toată evlavie. Dar dacă ar avea nevoie, atunci să se împărtășească și el de cele de care are nevoie pentru necesitățile sale constrângătoare și pentru cele ale fraților primiți ca oaspeți, ca aceștia să nu fie în nici un fel lipsiți. Căci legea lui Dumnezeu a rânduit ca cei care stau la altar să se hrănească de la altar, fiindcă nici soldatul nu poartă arme împotriva dușmanilor din soldele proprii”, Răzvan PERȘA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...* Vol. I, pp. 119-120.

³¹ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 295.

³² Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 318.

³³ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 302-303.

³⁴ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 338.

motive serioase. Cei care puteau munci, dacă nu se conformau unei munci erau dați afară după câteva săptămâni.

O altă instituție din orașul Constantinopol a fost cimitirul pentru săraci și străini denumit *xenotaphion*. Locul de veci precum și cheltuielile de înmormântare erau suportate de Biserică, stat sau anumiți filantropi. Un astfel de cimitir era situat lângă cisterna cu apă a lui Mocios. Împărăteasa Pulcheria (450-457) a construit mai multe astfel de cimitire în oraș³⁵.

Manifestațiile publice despre care doresc să vorbesc sunt cele desfășurate între anii 398 și 404 de către Sfântul Ioan Gură de Aur în cetatea Constantinopolului³⁶. Acestea au avut loc în cele mai importante piețe și clădiri din oraș, locul în care demnitarii, senatorii și împărații își aveau încoronarea, sărbătorile, ori aveau loc diverse manifestații publice specifice culturii păgâne. Sfântul Ioan Gură de Aur specifică că toate aceste manifestații, prin mirosurile, strigătele, priverile de acolo atrăgeau demonii care influențau oamenii cu viciile care sunt prezentate în aceste evenimente. Prin procesiuni religioase, Sfântul dorea să redobândească orașul, transformându-l într-un loc cu har prin cântări, psalmi, rugăciuni și slujbe desfășurate în aer liber. Dacă prin manifestațiile de tip păgân și civil sunt atrași demonii, prin procesiuni religioase este invitat Duhul Sfânt și îngerii pentru a sfinți locurile³⁷. Prin vocile, rugăciunile, faptele creștinilor din timpul procesiunii, se facilita o înrăurire bună a oamenilor care erau mai predispuși către viața spirituală.

Familiile imperiale și senatorii intrau adesea în conflict cu această viziune a Sfântului. De exemplu, în vremea lui Teodosie cel Mare, ceremoniile diverse acaparau mare parte din cele mai multe locuri publice ale orașului. El îndemna autoritatea să nu se facă sărbători cu luxuri foarte mari și nici clădiri foarte impunătoare, deoarece aceste sunt semnul unor patimi ale mândriei care atrag demonii.

Din punct de vedere pastoral, aceste procesiuni erau benefice pentru creștini deoarece erau cu toți uniți într-un singur glas, la fel ca în timpul Liturghiei și a altor rugăciuni, fiind solidari unii cu alții. Procesiunile aveau și un rol de a acapara procesiunile păgâne și eretice din oraș, arătând triumful credinței creștine asupra lor. Procesiunile aveau loc odată pe săptămână, de obicei Sâmbăta seara spre Duminică, la sărbătorile unor sfinți mari, sau la aducerea unor moaște importante în oraș³⁸.

CONCLUZII

În concluzii doresc să evidențiez asemănările și diferențele dintre pastorația întâlnită în secolele III-IV și secolul XXI.

³⁵ Demetrios J. CONSTANTELOS, *Filantropia Bizantină...*, pp. 357.

³⁶ Nathanael ANDRARE, „The processions of John Chrysostom and the Contested Space of Constantinople”, *Journal of Early Christian Studies*, 18, 2 (2010), p. 161.

³⁷ Nathanael ANDRARE, „The processions of John Chrysostom...”, pp. 161-170.

³⁸ Nathanael ANDRARE, „The processions of John Chrysostom...”, pp. 170-180.

Între secolele III-IV, Biserica a fost într-un proces de expansiune și de construire a identității canonice și teologice, pastorația din perioada aceasta trebuind să răspundă unor exigențe specifice vremii, cum a fost lumea păgână, primirea la credință, atitudinea față de eretici. Biserica a avut o atitudine dură față de păcat tocmai pentru a opri orice extindere a răului încă din început. Pocăința, pe care trebuia să o desfășoare fiecare om, depindea de accederea la viața eclezială a Bisericii. Astăzi, această dimensiunea s-a pierdut, fiecare persoană având posibilitatea să participe liber la slujbe, dar fără posibilitatea împărtășirii cu Trupul și Sângele lui Hristos, până ce nu va fi dezlegat de un duhovnic. Este chiar încurajată în zilele noastre practica participării la slujbe, ca una care poate să atragă oamenii către Biserică. În secolele III-IV a fost pus mai mult accent pe pregătirea intelectuală și spirituală a credincioșilor, pentru a participa deplin de Tainele Bisericii, într-o cunoștință de cauză cât mai mare. Din punct de vedere al filantropiei, la fel ca în timpurile primare, Biserica are și astăzi în prim plan ajutorarea diferitelor categorii de persoane.

Pastorația din secolul XXI, se confruntă cu o secularizare excesivă, care obligă Biserica să găsească noi și noi metode a atrage oamenii. În perioada secolelor III-IV această secularizare nu exista, omul fiind din fire îndreptat către o viață spirituală, chiar dacă era una imorală în păgânism.